

1401 1.4.82

Torsdag med THORS

OM TIDNINGARS genus och de ändelseproblem som kan uppstå i sammanhanget skriver prof. Thors i dag. Han passar också på att göra reklam för Svenska språkbyråns nya publikation och reda ut Stora ofredens terminologi.

"Skall man säga Hufvudstadsbladet är mycket spridd, eller bör det vara spritt?"

Den gamla regeln om tidningsnamn som har den-genus gäller än i dag, t.ex. **Dagens Nyheter är liberal**. Medan ingen torde vilja skriva "liberala", är kanske tvekan större i fråga om namn på -bladet, men regeln gäller också i det fallet: **Svenska Dagbladet är känd även i Finland**.

Men fall där adjektivet står som attribut kan onekligen ställa språkbrukaren inför problem. "Heter det verkligen den österbottniska Vasabladet?" Jag skulle säga och skriva "det österbottniska Vasabladet". Skriver vi **den**, så kommer det ordet (artikeln) att strida mot -et i bladet. Man skriver utan tvekan **den liberala Dagens Nyheter**, men det moderata **Svenska Dagbladet**.

Två frågor rörande de svenska termerna för högmoderna företeelser har kommit. Den första gäller de filmer som används i **skrivprojektorer** (ofta kallade med den engelska termen **overhead projector**). På finska talar man om en sådan "film" som **kalvo**. Vad kallas den på svenska?

Den heter **stordia**, pluralis **stordior**. En oskriven **stordia** kallas **skrivfilm**.

Carl-Eric Thors

(Frågan behandlas och svar ges i en publikation som har utgetts av Svenska språkbyrå vid Forskningscentralen för de inhemska språken. Den nya publikationen heter **Språkbruk** och är det första numret i en serie "Informationsblad". **Språkbruk** skall enligt planen komma ut två gånger årligen. Prenumeration kan göras hos Statens tryckericentral, Marknadsföringsavdelningen, PB 516, 00101 Helsingfors 10. Tidningen rekommenderas varmt.)

Samma frågeställare vill veta vad **fara på länk** egentligen heter på svenska.

Länk i den nämnda frasen är ett återlån från finskans **lenkki**, som i sin tur är ett lån från svenskans **länk**, använt om en ring. I Sverige är **länk**, använt om motionslöpning, helt okänt. Man talar i stället om att **jogga** — inte helt okänt här — och om att **springa en motionsrunda** eller att **motionera**.

Till historien, närmare bestämt till 1700-talet, förs vi däremot av frågan "Är **Stora ofreden** och **Stora nordiska kriget** synonymer?"

De är det. Båda två är beteckningar för det krig som Sverige förde mot flera grannstater under tiden 1700—1721, det krig således där Karl XII var huvudpersonen på svensk sida fram till sin död 1718.

De två benämningarna är alltså liktydiga. Dock används namnet **Stora ofreden** företrädesvis hos oss, ibland särskilt om den tid (1714—21), då Finland var ockuperat av ryska styrkor.

Lilla ofreden är däremot en uteslutande finländsk term för "kriget 1741—1743", såsom historiker i Sverige kallar det.

1401 8.4.82

Torsdag med THORS

ORTNAMN är prof. Thors forskarsjäl speciellt kära, och tack vare frågor från läsekretsen får han i dag tillfälle att befatta sig med såväl Skatudden och Åslappsvägen som Mexico City. På sladden kommer en bit om "leasing".

Flera av dagens frågor gäller ortnamn. En insändare frågar om namnet **Skatudden** i Helsingfors: skall namnet uttalas med tonvikt på leden **-udden** eller med betoning **Skat-?**

Den frågan har också jag ställt mig någon gång. Förmodligen brukas uttalet med betonat **-udden** av infödda helsingforsbor som tillhör de äldre generationerna, men uttalet med betonat **Skat-** har blivit det vanliga i vår tid.

Förklaringen till betoningen på leden **-udden** är att namnet är bildat till ett färdigt ortnamn, nämligen **Estnäs skatan**, som avsåg vad som nu kallas **Skatudden**. (**Skata** — med kort **a** — är ett välkänt dialektord för "udde".) Efterledsbetoning av ortnamn, bildade till färdiga ortnamn är vanliga i våra svenskbygder, t.ex. det för mig välbekanta **Kalvholmsundet**, med betonat **-sund**, till namnet **Kalvholmen**.

Ett helsingforsnamn av nyare datum är **Åslappsvägen** (på finska **Ripetie**) i stadsdelen Staffansby. Vad betyder det?

Enligt den utmärkta publikationen "Helsingfors gatunamn" (1971) är gatunamnet bildat till ett gammalt ortnamn **Åslapp**, där **lapp** betyder "avfall, rest". **Åslapp** är alltså "åsresten" — jämför det finska namnet.

Till högaktuella länder i Centralamerika förs vi av nästa fråga. "Skall man skriva **El Salvador** eller bara **Salvador**?"

Det korrekta är **El Salvador**, såsom det ju vanligen skrivs i våra tidningar och också i den stockholmska dagstidning som jag läser. Detta trots att **El** ju (såsom insändaren är väl medveten om) bara är spanskans bestämda artikel.

En annan fråga från samma läsare gäller den korrekta stavningen av **Afghanistan**. — Den här använda stavningen (med **gh**) är den rätta.

Svårare är en tredje ortnamnsfråga från samma insändare. "Är det egentligen riktigt att skriva **Guatemala City** om huvudstaden i Guatemala och **Mexico City** om huvudstaden i Mexico?"

Onekligen är det oriktigt att använda sådana engelska namnformer om städer i spansktalande länder. **Mexico City** har dock vunnit burskap i svenskan. Men för "Guatemala City" tycker jag man gott kan bruka "staden Guatemala". (Det skulle väl kännas alltför främmande att använda den spanska formen "Ciudad de Guatemala".)

En annan frågande undrar: "Ordet **leasing** används allmänt i affärs- och talspråk. Är detta engelska ord godtagbart i svenskt skriftspråk? För vilka hyresobjekt kan ordet **leasing** användas?"

För **leasing** kunde väl **uthyrning** användas. Ordet avser nämligen "uthyrning av produktionsmedel och av fordon till lands och sjöss". Man talar t.ex. om leasing av båtar och bilar, av maskiner i en fabrik osv.

Leasing kan såtillvida anses godtagbart i svensk text som ordet finns upptaget i Akademiens ordlista och förklaras som "långtidsuthyrning".

Carl-Eric Thors